

Forum

Rijksmuseum Amsterdam = Nationaal Historisch Museum?

Kees Zandvliet Hoofddirecteur Wim Pijbes spreekt over het vernieuwde Rijksmuseum als de verbindende factor tussen mensen, kunst en geschiedenis. Deze woorden suggereren dat het Rijksmuseum de ambitie heeft het nationaal historisch museum van Nederland te zijn. Op 25 april werd in Spui25 te Amsterdam over deze vraag gediscussieerd.¹ Kees Zandvliet bewerkte voor *Boekman* de lezing die hij bij die gelegenheid gaf.

De vraag is of wij kunnen spreken van een claim door het Rijksmuseum dat het het nationaal historisch museum is. Ik meen dat er over die claim geen misverstand hoeft te bestaan. In 2010 zocht directeur Wim Pijbes de landelijke media en presenteerde toen de verwerving van het pistool waarmee Volkert van der G. in 2002 de politicus Pim Fortuyn in het Hilversumse Mediapark doodschoot als illustratie voor die claim. Het pistool is dus eigenlijk gebruikt om het Nationaal Historisch Museum (NHM) overbodig mee te verklaren.

Het was een verbazingwekkende en niet erg chique actie, aangezien in 2006 Kamerbreed was besloten tot de oprichting van zo'n museum. De politici waren zich ervan bewust dat zij met dit besluit het Rijksmuseum geen plezier deden, en daarom was in de Troonrede een feitelijk overbodige passage opgenomen over de verbouwing van het Rijksmuseum. Er stond in dat de regering er zich voor inzet de culturele rijkdommen waarover ons land beschikt te behouden en toegankelijk te maken, en dat er besloten was een Nationaal Historisch Museum op

te richten. Daarnaast werd de investering in de vernieuwing van het Rijksmuseum genoemd, als een soort pleister op de wonde. Met andere woorden: het staatshoofd gaf ondubbelzinnig aan dat het Rijksmuseum niet het NHM is. Het NHM is er uiteindelijk niet gekomen: vanwege falend bestuur, bezuinigingen en, mogen wij wel concluderen, succesvolle tegenwerking van het Rijksmuseum. Vervult het Rijksmuseum, eerder in 2013 heropend na een langdurige verbouwing en herinrichting, nu dan toch de geclaimde rol van nationaal historisch museum? Naar mijn idee niet.

Rijksmuseum is wel een historisch museum maar niet het NHM

Er zijn verschillende argumenten aan te dragen voor de stelling dat het Rijksmuseum geen nationaal historisch museum is. Het belangrijkste argument komt van mijn schoonmoeder. Zij mocht graag zeggen dat als je achter in de auto stapt, je nooit meer achter het stuur komt. Wie zitten er in het Rijksmuseum op de voorbank? Dat zijn de directie en de voorzitters

van alle werkgroepen die het museum hebben ingericht: kunsthistorici. De historici zitten erbij, maar niet in een sturende rol. Het tweede argument raakt aan de als mantra herhaalde combinatie van kunst en geschiedenis. Die combinatie zo te stellen is vreemd: kunst is immers een vorm van erfgoed terwijl geschiedenis een wetenschappelijke discipline is, gericht op het analyseren van het verleden. Bij die analyse interpreteren historici erfgoed, of dat erfgoed nu bestaat uit kunstvoorwerpen, geschreven teksten of films. De bovengenoemde mantra suggereert het afzonderen van kunsterfgoed van ander erfgoed. Het suggereert ook dat historici zich alleen zouden moeten bezighouden met niet-kunst, vaak aangeduid als historische voorwerpen. Deze erfgoed-scheiding is nogal mal maar kan binnen het Rijksmuseum veel gehoord worden als zinvolle exercitie.

In de vernieuwde opstelling is daarnaast een hiërarchie te onderscheiden waarin de 17de-eeuwse schilderkunst centraal staat. Deze is, in afwijking van de oorspronkelijke plannen waarbij een chronologische route tot uitgangspunt was genomen, gehuisvest op de bovenste verdieping, waar het beste licht is. De 20ste eeuw is verspreid over – verbannen naar, zou ik willen zeggen – twee gescheiden torens die bovendien moeizaam zijn te bereiken. Naast de hiërarchie van de 17de eeuw normeert esthetiek de opstelling. De historicus Johan Huizinga heeft met de antithese van kunstgeschiedenis en geschiedenis al lang geleden korte metten gemaakt. Hij ziet geen principiële verschillen tussen typen erfgoed en ziet daarom het liefst een samenhangend geheel van gedachten en gevoelens van een periode en hun weergave in kunst en literatuur gepresenteerd. Dat biedt naar zijn idee een indruk van de tijd en veronderstelt andere keuzes, waardoor de bezoeker een soort integrale beleving krijgt. De presentatie van het Rijksmuseum vertoont daarentegen, dankzij die keuze voor hiërarchie en vooral voor esthetiek, in hoofdlijnen overeenkomsten met een perfect georganiseerde kunstbeurs, zoals de TEFAF

terugkerende kunstbeurs in Maastricht. De consequenties zijn zichtbaar. Het Rijksmuseum besteedt opvallend weinig aandacht aan

onderwerpen uit het dagelijks leven, regionale geschiedenis, geweld en de zeer recente tijd. Zo zien wij het pistool van Volkert van der G. niet terug, is er zeer geringe aandacht voor de Tweede Wereldoorlog, dekolonisatie en de crisis van de jaren dertig van de vorige eeuw. Dat duidt op een huiver voor erfgoed dat niet in de categorie topkunst valt, misschien lelijk of choquerend te noemen is, en op koudwatervrees voor discussie en kritische reflectie. Discussie en reflectie zijn, zo is de gedachte, lastig te combineren met het primaat van topkunst, schoonheid en genieten. Er is ook een huiver voor het gebruik van media die je niet met een spijker aan de muur kunt hangen. Niet-traditionele media, en daarmee veel erfgoed uit de 20ste en 21ste eeuw, komen jammer genoeg te weinig terug in de opstelling. Foto's worden bijvoorbeeld amper gebruikt, er zijn geen films geleend van Beeld en Geluid. En als het in een enkel geval wel gebeurt dan worden die media ingezet als autonome kunst. Het argument dat men primair uitgaat van de eigen collectie bevreemdt als wij op een ander moment vernemen hoe belangrijk

---

De presentatie van het Rijksmuseum vertoont daarentegen, dankzij de keuze voor hiërarchie en vooral voor esthetiek, in hoofdlijnen overeenkomsten met een perfect georganiseerde kunstbeurs, zoals de TEFAF

---

politici en de Raad voor Cultuur de Collectie Nederland achten en het vrijmoedig uitwisselen tussen instituten. Fixatie op de eigen collectie betekent in de praktijk vaak gebrekkige openbaarheid c.q. uitwisseling en presentatie van 'los' erfgoed in plaats van erfgoed in een context.

Mijn laatste argument heeft te maken met de wijze waarop over het Rijksmuseum in de publieke ruimte wordt gecommuniceerd en waarop het zichzelf in de markt zet. Qua presentatie, maar ook commercieel gezien, wordt het Rijksmuseum geassocieerd met een

---

Het wordt daarom hoog tijd na te denken over de vraag of alle volkenkundige musea in hun huidige vorm behouden moeten blijven, of dat combinaties met andere musea interessant zouden kunnen zijn

---

kunstmuseum, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de advertentie die hoofdsponsor KPN bij de opening in april plaatste. De tekst luidde: 'Het Rijksmuseum gaat open, dus kunt u binnenkort gelukkig weer genieten van de mooiste kunst van ons land.' Ook qua bezoek wordt ingezet op de verkoop van schoonheid. Niet geheel onbegrijpelijk, gezien de op bezuinigen gerichte Nederlandse cultuurpolitiek. In museaal Nederland en in de culturele bijlagen van de grote kranten lijkt daarmee de volgende wet van kracht: musea = cultuur = kunst = schoonheid = genieten = kassa.

Is het een bezwaar als het Rijksmuseum geen nationaal historisch museum is? Nee, maar wel als het Rijksmuseum zelf die claim voortdurend uitvent. Dat is een vorm van misleiding. Bovendien kan die claim in combinatie met de feitelijke presentatie van 'hoge' kunst en een esthetisch gedomineerde opstelling, marketing en sponsoring als neveneffect leiden tot een vorm van gecommercialiseerde *feel good*-geschiedenis. Juist de erkenning van het Rijksmuseum dat het een deel van de geschiedenis toont, vergroot de geloofwaardigheid.

Als duidelijk is dat het Rijksmuseum geen equivalent is van een nationaal historisch museum, kan er ook meer oog komen voor de diversiteit van het historisch museale landschap. In dat landschap figureren naast het Rijksmuseum bijvoorbeeld het Nederlands Openluchtmuseum, het Scheepvaartmuseum, het Rijksmuseum van Oudheden en talloze stadsmusea zoals het Amsterdam Museum, die alle hun eigen accenten leggen en die met elkaar een beeld van de Nederlandse geschiedenis geven. En er kan aandacht komen voor de uitdagingen waar historische musea voor staan, anno 2013.

Uitdagingen aan historische musea

Deze uitdagingen zijn uiteenlopend. Zo is het naar mijn mening dringend noodzakelijk het 19de-eeuwse museale bestel onder de loep te nemen. In de 19de eeuw dachten wij nog dat mensen in India of de Achterhoek leefden volgens eeuwenoude tradities en dat verandering was voorbehouden aan stedelijke elites. Alhoewel wij inmiddels beter weten, bestaan de instituties die uit dergelijke gedachtegangen zijn voortgekomen nog steeds. Het wordt daarom hoog tijd na te denken over de vraag of alle volkenkundige musea in hun huidige vorm behouden moeten blijven, of dat combinaties met andere musea interessant zouden kunnen zijn. En over de vraag of er met delen van hun collecties niet iets geheel anders gedaan moet worden. De presentatie van geschiedenis is, noodzakelijkerwijs, pluriform maar wij zouden af moeten van de huidige versplintering. Er zijn te veel bibliotheken, archiefdiensten, archeologische centra, enzovoort, die ook 'historisch museum' spelen. Type

Kees Zandvliet

is hoogleraar Geschiedenis van Amsterdam aan de Universiteit van Amsterdam en hoofd Presentatie van het Amsterdam Museum

medium en type beheerder bepalen nu waar het erfgoed terecht komt, waardoor het versplinterd raakt. Het primaat van de 'eigen collectie' vergroot de eenzijdigheid. Deze versplintering is sterk in de hand gewerkt door de druk om voortdurend te werken aan zichtbaarheid, lees het optimaliseren van de etalage.

Ook de oriëntatie van lokale en nationale musea – geordend naar de topografie van de streek, stad en staat – is mijns inziens aan bezinning toe. Werken begrippen als nationaal en lokaal nog in een tijd van metropolen en globalisering? Zowel stedelijke als nationale musea dienen naar mijn overtuiging het globale karakter veel serieuzer te nemen: de bezoekers en bewoners komen van overal, van de Achterhoek tot Japan, en onze wereld is in toenemende mate een combinatie van lokaal en globaal geworden.

Tot slot nog dit. Ik noemde in verband met het Rijksmuseum al de afwezigheid van niet-traditionele media. Er zou meer met moderne media in opstellingen moeten worden gedaan, anders bewegen musea niet mee met de cadans van de tijd. Bestaande historische musea kampen daarbij met een bijkomend probleem. Zij zijn veelal gehuisvest in gebouwen die museaal ongeschikt zijn of die door hun uitstraling oproepen dat moderne media hier niet verwacht kunnen worden. Historici moeten zich dit aantrekken en moeten zich als het gaat om historische musea actiever richten op de interpretatie en presentatie van niet-schriftelijke media.

Noot

- 1 Aan het programma, georganiseerd in samenwerking met de Illustere School, werkten verder mee Martine Gosselink, hoofd Geschiedenis van het Rijksmuseum, Pieter-Matthijs Gijssbers, directeur Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem en Mirjam Hoijtink, docent Museumstudies aan de Universiteit van Amsterdam. Het debat stond onder leiding van Paul Knevel, docent Nieuwe Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam.